

ŚLIMAKI LĄDOWE (GASTROPODA TERRESTRIA) DOLINY MROGI I PARKÓW PODWORSKICH POŁOŻONYCH W SĄSIEDZTWIE RZEKI

ANNA SULIKOWSKA

Chair of Invertebrate Zoology and Hydrobiology, University of Łódź, Banacha 12/16, 90–237 Łódź, Poland
(e-mail: sulik@biol.uni.lodz.pl)

ABSTRACT: 39 land gastropod species have been recorded from the Mroga river valley (central Poland). Manor parks adjoining the river are important for preservation of the local malacofauna.

KEY WORDS: terrestrial gastropods, faunistics, Poland

WSTĘP

Dolina Mrogi leży na południowo-zachodnim krańcu Niziny Mazowieckiej. Jej południowa część, znajdująca się w strefie wysoczyznowej (Wzniesienia Łódzkie) ma urozmaiconą polodowcową rzeźbę. Część północna (Równina Łowicko-Błońska) jest płaska, podmokła i prawie wylesiona. Mroga nie została uregulowana i mimo znacznego rozwoju rolnictwa w jej dolinie zachowało się wiele naturalnych siedlisk, szczególnie podmokłych. W dolinie i na jej obrzeżach położone są parki podworskie pochodzące z XVIII/XIX wieku, zakładane w stylu angielskim. W dolnym biegu Mrogi obiekty te, jako namiastki lasów na obszarze prawie bezleśnym, mają duże znaczenie dla zachowania bioróżnorodności (OLACZEK 1971). Wyróżnia się przyrodniczo

park w Walewicach, w skład którego wchodzi fragment prawie naturalnego łągu z 80–150-letnim drzewostanem wiązowo-jesionowym i bujnym runem.

Celem niniejszej pracy było zestawienie listy gatunków ślimaków lądowych doliny Mrogi. Szczególną uwagę zwrócono na faunę parków podworskich położonych w pobliżu rzeki. Poza inwentaryzacją stanowisk ślimaka winniczka (PIECHOCKI, dane niepublikowane) teren doliny nie był wcześniej badany pod względem malakologicznym. Również pozostała część Niziny Mazowieckiej, poza dokładniej zbadanymi okolicami Warszawy (JANKOWSKI 1933, 1938, POLIŃSKI 1917) i Skierniewic (DZIECZKOWSKI 1988), należy do słabiej poznanych pod względem malakofauny obszarów kraju (RIEDEL 1981, 1988).

WYKAZ STANOWISK

1. Rezerwat „Gałków” (kwadrat UTM DC13); 2. Kolonia Gałkówek: cmentarz ewangelicki, las Pustułka (DC13); 3. Przanowice: łąg poniżej mostu (DC13); 4. Bogdanka: zarośla poniżej mostu, skarpa nad stawem (DC13); 5. Rochna: wilgotny las poniżej mostu, las mieszany z dębem i sosną (DC13); 6. Lisowice: park dworski; 7. Tworzyjanki: park dworski (DC13); 8. Bronowice: brzeg rzeki, łąka nad rzeką, sucha skarpa

(DC14); 9. Wągrzy: łąg nad rzeką (DC14); 10. Rogów: łąg poniżej stawu, park dworski (DC14); 11. Olsza: łąki i zarośla powyżej mostu w Olszy (DC14); 12. Mroga Dolna: brzeg rzeki, łąg, grobla, skarpa, turzycowisko (DC14); 13. Kołacin: park dworski, łąka nad rzeką, las mieszany na skarpie, bór mieszany (DC14); 16. Kołacinek: cmentarz, park dworski (DC14); 15. Dmosin: łąka powyżej mostu (DC15); 16. Osiny: park

dworski (DC15); 17. Głowno: zieleń miejska, cmentarz (DC15); 18. Rezerwat „Zabrzeźnia” (DC05); 19. Domaradzyn: park dworski (DC06); 20. Ziewanice: zarośla na brzegu rzeki (DC06); 21. Stary Waliszew: otoczenie kościoła, cmentarz (DC06); 22. Psary: park dworski (DC06); 23. Łuby Bielawskie: zarośla na brzegu

rzeki (DC06); 24. Mroga k. Bielaw: park dworski (DC06); 25. Bielawy: cmentarz (DC07); 26. Walewice: park pałacowy, pastwisko na brzegu rzeki (DC07); 27. Marylin: zarośla przy zniszczonym moście na Mrodzie (DC07).

LISTA STWIERDZONYCH GATUNKÓW

1. *Carychium minimum* O. F. Müller, 1774 (stanowiska: 5, 12); 2. *Carychium tridentatum* (Risso, 1826) (3, 5, 12); 3. *Succinea (Succinea) putris* (Linnaeus, 1758) (3, 8, 9, 11–13, 25, 26); 4. *Cochlicopa lubrica* (O. F. Müller, 1774) (2, 3, 5, 7–10, 12–15, 17, 20, 23, 24, 26, 27); 5. *Cochlicopa lubricella* (Porro, 1838) (2, 8, 12); 6. *Cochlicopa nitens* (Gallenstein, 1852) (12); 7. *Vertigo (Vertigo) pusilla* O. F. Müller, 1774 (13); 8. *Vertigo (Vertigo) pygmaea* (Draparnaud, 1801) (8, 12, 13); 9. *Pupilla muscorum* (Linnaeus, 1758) (26); 10. *Vallonia pulchella* (O. F. Müller, 1774) (2, 7, 8, 10, 12–16, 20, 23, 24, 26); 11. *Vallonia excentrica* Sterki, 1893 (6, 12, 13, 24); 12. *Vallonia costata* (O. F. Müller, 1774) (6, 7, 10, 12, 15–17, 25–27); 13. *Punctum pygmaeum* (Draparnaud, 1801) (12); 14. *Discus (Gonyodiscus) rotundatus* (O. F. Müller, 1774) (5, 7, 18); 15. *Discus (Discus) ruderatus* (Férussac, 1821) (13); 16. *Arion (Mesarion) subfuscus* (Draparnaud, 1805) (1, 3, 4, 13); 17. *Arion (Carinarion) circumscriptus* Johnston, 1926 (2, 4, 5, 12, 19, 21, 26); 18. *Arion (Carinarion) fasciatus* (Nilsson, 1822) (24); 19. *Vitrina pellucida* (O. F. Müller, 1774) (2–8, 10–18, 21, 23–26); 20. *Vitrea crystallina* (O. F. Müller, 1774) (3, 5, 8–13, 15, 26); 21. *Aegopinella nitidula* (Dra-

parnaud, 1805) (3–5, 8, 10, 11); 22. *Nesovitea hammonis* (Ström, 1765) (2, 3, 5, 7, 8, 10–13, 15, 18, 26); 23. *Nesovitrea petronella* (L. Pfeiffer, 1853) (3, 9, 11–13); 24. *Zonitoides nitidus* (O. F. Müller, 1774) (2, 3, 5, 8, 9, 11–15, 17, 20, 24–27); 25. *Limax (Limax) cinereoniger* Wolf, 1803 (18); 26. *Lehmannia marginata* (O. F. Müller, 1774) (1); 27. *Deroceras (Deroceras) sturanyi* (Simmroth, 1894) (2, 17); 28. *Deroceras (Agriolimax) agreste* (Linnaeus, 1758) (1, 2, 5); 29. *Deroceras (Agriolimax) reticulatum* (O. F. Müller, 1774) (4, 5, 8, 12, 14, 15, 17, 19, 21, 25); 30. *Euconulus fulvus* (O. F. Müller, 1774) (2, 5, 2, 13); 31. *Bradybaena fruticum* (O. F. Müller, 1774) (26, 27); 32. *Perforatella (Perforatella) bidentata* (Gmelin, 1791) (2, 3, 9, 11–13, 15, 26); 33. *Perforatella (Monachoides) incarnata* (O. F. Müller, 1774) (2–7, 9–12, 18); 34. *Perforatella (Pseudotrichia) rubiginosa* (A. Schmidt, 1853) (17, 20, 23, 26); 35. *Trichia (Trichia) hispida* (Linnaeus, 1758) (25); 36. *Euomphalia strigella* (Draparnaud, 1801) (5–7, 16, 26); 37. *Cepaea (Cepaea) hortensis* (O. F. Müller, 1774) (4–6, 9–11); 38. *Cepaea (Cepaea) nemoralis* (Linnaeus, 1758) (17, 21); 39. *Helix pomatia* Linnaeus, 1758 (2, 16, 17, 19–21).

DYSKUSJA

Trzy ze stwierdzonych gatunków nie były podane przez RIEDLA (1988) z Niziny Mazowieckiej: *Cochlicopa nitens*, *Aegopinella nitidula* i *Lehmannia marginata*. *Cochlicopa nitens* odnotowano wcześniej z okolic Skierzniewic (DZIĘCZKOWSKI 1988). Gatunek ten zamieszkuje nizinne bagna i moczary na podłożu bogatym w wapń. Zasiedla prawdopodobnie cały kraj, lecz jest rzadki (RIEDEL 1988). *Lehmannia marginata* to gatunek sporadycznie spotykany w Polsce Środkowej, ale notowany z krain sąsiadujących z Niziną Mazowiecką (WIKTOR 1989).

Aegopinella nitidula zebrano na 6 stanowiskach w górnej części doliny Mrogi (Przanowice, Bogdanka, Rochna, Bronowice, Rogów i Olsza); gatunek ten występował najliczniej w trzech pierwszych miejscowościach. *Ae. nitidula* (zebrano łącznie 117 osobników) występowała w wilgotnej ściółce olchowych zarośli tuż nad rzeką. Jest to gatunek zachodnio- i północno-

zachodnio-europejski, zaliczany do elementu subatlantyckiego (RIEDEL 1988). Prawdopodobnie występuje też na Litwie, Łotwie i w Estonii, a także w okolicach St. Petersburga, jednak część danych z tego obszaru może odnosić się do *Ae. minor* (Stab.). RIEDEL (1988) podaje, że zasięg *Ae. nitidula* w Polsce kończy się na wschodzie mniej więcej na linii Gdańsk – Toruń – Ostrów Wielkopolski – Nysa. Niektóre z cytowań z Pojezierza Pomorskiego i Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej nie są pewne, gdyż materiał oznaczano tylko konchiologicznie. W Górach Świętokrzyskich PIECHOCKI (1981) znalazł puste muszle należące prawdopodobnie do *Ae. nitidula*. Jeśli oznaczenie to zostanie potwierdzone badaniami anatomicznymi (RIEDEL 1988), będzie to wyspowe stanowisko reliktowe. Znalezienie *Ae. nitidula* w dolinie Mrogi przesuwają zasięg tego gatunku w Polsce Środkowej o blisko 150 km na wschód (por. mapa w: KERNEY et al. 1983: 341).

W 8 parkach podworskich leżących w sąsiedztwie rzeki znaleziono 21 gatunków ślimaków lądowych (Tabela 1), tj. 56% gatunków stwierdzonych na badanym terenie. Większość parków sąsiaduje bezpośrednio z rzeką, a w ich skład wchodzi fragmenty naturalnych lasów łęgowych i łąkowych. Parki podworskie zachowały pozostałości roślinności doliny rzecznej, jednakże w ciągu ostatnich 50 lat wiele obiektów uległo dewastacji i było wykorzystywanych w sposób niezgodny z przeznaczeniem. Wypas i wydeptywanie miały niekorzystny wpływ na faunę ślimaków. Z drugiej strony ekspansja roślinności ruderalnej i zaniechanie zabiegów ogrodniczych sprzyjało rozwojowi populacji gatunków synantropijnych.

Najbogatszą malakofaunę (14 gatunków) ma park w Walewicach. W parkach w Rogowie i w Osinach, leżących daleko od cieków wodnych (około 500 m), mimo dokładnych poszukiwań stwierdzono niewiele

gatunków ślimaków. Poza *Vallonia excentrica*, wszystkie były wcześniej podawane z bogatszych malakologicznie parków zachodniej części kraju (KĘDRA 1972, KORALEWSKA 1979).

Parki doliny Mrogi zasiedlają gatunki o zróżnicowanych wymaganiach ekologicznych (podział wg LOŻKA (1964) i RIEDLA (1988)): od wilgociolubnych, związanych z brzegiem rzeki (*Succinea putris*, *Zonitoides nitidus*, *Perforatella rubiginosa*), poprzez gatunki terenów otwartych (rodzaj *Vallonia*), aż po synantropijne *Arion fasciatus*, *Deroceras reticulatum* i *Discus rotundatus*. Najliczniejszą grupę stanowią gatunki mezofilne, występujące zarówno w lasach jak i na terenach otwartych o różnej wilgotności oraz w środowiskach synantropijnych (*Cochlicopa lubrica*, *Vitrina pellucida*, *Nesovitrea hammonis*), a także gatunki leśno-zaroślowe, spotykane również w ogrodach i parkach (*Vitrina crystallina*, *Bradybaena fruticum*, *Perforatella incarnata*, *Cepaea*

Tabela 1. Ślimaki stwierdzone w parkach podworskich (P1 – Lisowice, P2 – Tworzyjanki, P3 – Rogów, P4 – Kołacin, P5 – Kołacinek, P6 – Osiny, P7 – Mroga, P8 – Walewice); B – liczba gatunków stwierdzonych w danym parku; A – liczba parków, w których stwierdzono dany gatunek; X – żywe osobniki; R – muszle

Table 1. Gastropods found in manor parks (P1 – Lisowice, P2 – Tworzyjanki, P3 – Rogów, P4 – Kołacin, P5 – Kołacinek, P6 – Osiny, P7 – Mroga, P8 – Walewice); B – number of species found in a park; A – number of parks in which a species was found; X – live specimens; R – shells

Gatunek	Parki								A
	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	
<i>Succinea putris</i>				X	X			X	2
<i>Cochlicopa lubrica</i>		X	X	X	X		X	X	6
<i>Vallonia costata</i>	X	X	X			X		X	5
<i>Vallonia pulchella</i>		X	X	X	X	X	X	X	7
<i>Vallonia excentrica</i>	X						X		2
<i>Discus ruderratus</i>				X					1
<i>Discus rotundatus</i>		R							1
<i>Arion circumscriptus</i>								X	1
<i>Arion fasciatus</i>							X		1
<i>Vitrina pellucida</i>	X	X	X	X	X	X	X	X	8
<i>Vitrea crystallina</i>				X				X	2
<i>Nesovitrea hammonis</i>		X	X					X	3
<i>Zonitoides nitidus</i>				X	X		X	X	4
<i>Deroceras reticulatum</i>					X		X		2
<i>Bradybaena fruticum</i>								X	1
<i>Perforatella bidentata</i>				X				X	2
<i>Perforatella incarnata</i>	X	X							2
<i>Perforatella rubiginosa</i>								X	1
<i>Euomphalia strigella</i>	X	X				X		R	4
<i>Cepaea hortensis</i>	X								1
<i>Helix pomatia</i>						X			1
B	7	9	5	9	7	5	7	14	

hortensis i *Helix pomatia*). *Discus ruderratus*, gatunek wyłącznie leśny (RIEDEL & WIKTOR 1974), został stwierdzony nad Mrogą tylko na terenie parku w Kołacinie. Typowo leśne są także *Arion circumscriptus*, *Perforatella bidentata* i *Euomphalia strigella*. Pierwsze dwa żyją w wilgotnych olszynach, trzeci natomiast spotykany jest w widnych i dość suchych lasach i zaroślach. Zachowane parki pełnią w pewnym stopniu rolę refu-

gium dla malakofauny leśnej, jednakże ich najliczniejszymi mieszkańcami są ślimaki o dużym zakresie tolerancji ekologicznej oraz gatunki synantropijne.

PODZIĘKOWANIA

Pragnę podziękować Panu Prof. dr hab. ADOLFOWI RIEDLOWI (Warszawa) za anatomiczne sprawdzenie oznaczeń *Aegopinella nitidula*.

PIŚMIENNICTWO

- DZIECZKOWSKI A. 1988. Zespoły ślimaków (Gastropoda) zbiorowisk leśnych Polski. Studium ekologiczne. Prace Komisji Biologicznej PTPN 68: 1–117.
- JANKOWSKI A. 1933. Mięczaki Warszawy. Sprawozdania Komisji Fizjograficznej PTPN 67: 99–114.
- JANKOWSKI A. 1938. Mięczaki Warszawy (Uzupełnienie). Sprawozdania Komisji Fizjograficznej PTPN 71: 83–86.
- KERNEY M. P., CAMERON R. A. D., JUNGBLUTH J. H. 1983. Die Landschnecken Nord- und Mitteleuropas. Verlag Paul Parey, Hamburg-Berlin.
- KEDRA H. 1972. Mięczaki (Mollusca) Ziemi Chodzieskiej. Przyroda Polski Zachodniej 9: 48–58.
- KORALEWSKA E. 1979. Ślimaki (Gastropoda) Ziemi Wrzesińskiej. Badania fizjograficzne nad Polską zachodnią, Ser. C, 32: 105–113.
- LOŽEK V. 1964. Quartärmollusken der Tschechoslowakei. Rozpr. Ustr. Ust. Geol. 31. Verlag der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, Praha.
- OLACZEK R. 1971. Przewodnik po województwie Łódzkim. LOP, Warszawa.
- PIECHOCKI A. 1981. Współczesne i subfossilne mięczaki (Mollusca) Gór Świętokrzyskich. Acta Univ. Lodzensis, Łódź.
- POLIŃSKI W. 1917. Materiały do fauny malakozoologicznej Królestwa Polskiego, Litwy i Polesia. Pr. TN Warsz. 27: 1–130.
- RIEDEL A. 1981. Mięczaki (Mollusca). W: Stan zbadania fauny Polski. Przegląd Zoologiczny 25: 251–257.
- RIEDEL A. 1988. Ślimaki lądowe. Gastropoda terrestra. Katalog Fauny Polski 46, PWN, Warszawa.
- RIEDEL A., WIKTOR A. 1974. Arionacea ślimaki krężalkowate i ślinikowate (Gastropoda: Stylommatophora). Fauna Polski 2. PWN, Warszawa.
- WIKTOR, A. 1989: Ślimaki pomrowiokształtne (Gastropoda: Stylommatophora). Fauna Polski 12. PWN, Warszawa.

SUMMARY

TERRESTRIAL SNAILS (GASTROPODA TERRESTRIA) OF THE MROGA RIVER VALLEY (W MAZOVIAN LOWLAND) AND THE MANOR PARKS IN ITS VICINITY

Thirty nine species of terrestrial gastropods were found along the Mroga river valley (central part of Poland, W Mazovian Lowland). *Aegopinella nitidula* (Drap.) was found at 6 localities; these are the first records from central Poland, east of the line Gdańsk -

Toruń – Ostrów Wielkopolski – Nysa (UTM grid squares DC13, DC14) and thus the actual distribution border of the species was shifted 150 km eastwards. Other interesting species are *Cochlicopa nitens* (Gall.) – a marsh-dwelling calciphile, and *Lehmannia marginata* (Müll.) which is rare in the central part of the country. Manor parks adjoining the river, with their mosaic of habitats, are of significance for preserving the woodland fauna.